

HRZZ

Hrvatska zaklada
za znanost

JENA

JEZIKOSLOVNO NAZIVLJE

O NEKIM PROBLEMIMA MORFOLOŠKOGA NAZIVLJA*

Daria Lazić

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje
dlazic@ihjj.hr

Okrugli stol *Terminološki izazovi u 21. stoljeću*

HAZU, 29. listopada 2020.

*Ova je prezentacija izrađena u okviru projekata *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje – JENA* (Struna-2017-09-05) i *Hrvatski mrežni rječnik – Mrežnik* (IP-2016-06-2141), koje u cijelosti financira Hrvatska zaklada za znanost.

MORFOLOŠKO NAZIVLJE – NEKI PROBLEMI:

- podjela morfema i kriteriji podjele
- supostojanje sinonimnih naziva
- odnos morfološkoga i tvorbenoga nazivlja

IZVORI:

- suvremene gramatike hrvatskoga jezika:
  - Babić, Stjepan. ³2002. *Tvorba riječi u hrvatskome književnome jeziku*. Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti – Nakladni zavod Globus. Zagreb.
  - Babić, Stjepan i dr. 2007. *Glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika*. Nakladni zavod Globus. Zagreb.
  - Barić, Eugenija i dr. ⁴2005. *Hrvatska gramatika*. Školska knjiga. Zagreb.
  - Ham, Sanda. ⁵2017. *Školska gramatika hrvatskoga jezika*. Školska knjiga. Zagreb.
  - Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica. ²2019. *Hrvatska školska gramatika*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.
  - Raguž, Dragutin. 1997. *Praktična hrvatska gramatika*. Medicinska naklada. Zagreb.
  - Težak, Stjepko; Babić, Stjepan. ¹²2000. *Gramatika hrvatskoga jezika: priručnik za osnovno jezično obrazovanje*. Školska knjiga. Zagreb
- *Jezikoslovni korpus* izrađen za potrebe projekta *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje – JENA*, koji je dostupan u programu Sketch Engine

MORFEM I PODJELE MORFEMA

- **morfem**: osnovna morfološka jedinica, najmanja jedinica izraza koja ima značenje
- u gramatikama se spominju različite podjele morfema, a temeljene su uglavnom na značenju morfema te njihovoj funkciji u tvorbi riječi ili oblika

PRIMJERI PODJELA MORFEMA U GRAMATIKAMA

izvor	podjela
Težak i Babić 2000.	Tri su osnovne vrste morfema: prefiksalni (ne-pošten), sufiksalni (žen-ic-a) i gramatički (žen-a).
Barić i dr. 2005.	Dvije su vrste morfema od kojih se riječi sastoje: korijenski i afiksalni . Svaka riječ ima korijenski morfem (npr. gláva , zèmlja). On sadrži leksičko značenje riječi. Korijenski se morfem naziva i leksički morfem . Afiksalni morfemi ili afiksi ne dolaze u svakoj riječi ili obliku riječi. Afiksalni su morfemi: prefiksi (npr. prèkrasan , izbáciti), sufiksi (bòlan , nòsāč), infiksi (šìnovi , jèževi) i nastavci (klúpa , rúke). Afiksi imaju gramatičko značenje, pa se nazivaju funktionalnim morfemima .
Babić i dr. 2007.	... razlikuju se rječotvorni i oblikotvorni morfemi . Služeći za tvorbu riječi, prvi se nazivaju i leksički morfemi , a drugi, jer služe za tvorbu oblika po kojima riječ dobiva kakvo gramatičko značenje, zovu se gramatički morfemi . Dvije su vrste rječotvornih morfema : korijenski , koji se sastoji od samoga korijena (čist), i afiksalni , koji se predmeću, umeću ili domeću korijenskomu morfemu pa se po mjestu u riječi nazivaju prefiksalni (nečist), infiksalni (čistopis) i sufiksalni (čistač) morfemi . Gramatički morfemi nazivaju se i nastavačni jer služe kao nastavci u određivanju gramatičkih značenja...
Silić i Pranjković 2007.	Postoje dvije vrste morfema: jedni kojima se tvore oblici (iste) riječi i drugi kojima se tvore (nove) riječi. Zato prve nazivamo rječotvorni morfemi , a druge oblikotvorni morfemi .

- **podjela prema značenju:**
  - korijen / leksički morfem
  - afiksi / afiksalni morfemi / funkcionalni morfemi / gramatički morfemi
    - **prema položaju u odnosu na korijenski morfem:** prefiksi, sufiksi, infiksi...
- **podjela prema funkciji u tvorbi riječi/oblika:**
  - rječotvorni (leksički?)
  - oblikotvorni (gramatički?)

PODJELA MORFEMA: NEKI PROBLEMI

- 1. Na što se odnose nazivi *leksički* i *gramatički morfem*?
- 2. Nazivaju li se afiksima samo rječotvorni morfemi ili afiksi obuhvaćaju i oblikotvorne morfeme?
- 3. Sinonimni nazivi.

LEKSIČKI I GRAMATIČKI MORFEM

- LEKSIČKI MORFEM:
- 1) sinonim **korijenskomu morfemu**, u opreci prema funkcionalnim morfemima (Barić i dr. 2005.), koji se katkad nazivaju i gramatičkima (npr. R. L. Trask: *Temeljni lingvistički pojmovi* (2005.))
- 2) sinonim **rječotvornomu morfemu**, u opreci prema gramatičkomu (oblikotvornomu) morfemu (Babić i dr. 2007.)
- pretraživanje u korpusu: najčešće – leksički morfem = korijenski; gramatički morfem = oblikotvorni
  - leksičko značenje imaju i *afiksoidi* (vezani leksički morfemi)

NAZIV SUFIKS

- Problemi:
- 1) Odnosi li se na sve morfeme iza korijenskoga ili samo na takve rječotvorne morfeme?
  - u gramatikama samo rječotvorni
- 2) Je li sufiks morfem?
  - pitanje razlikovanja morfologije i tvorbe riječi – sufixi kao tvorbene jedinice mogu se sastojati od jednoga morfema ili više njih

NAZIV NASTAVAK

- Je li nastavak morfem?
  - glagolski oblici, npr. *učim*: prezentski nastavak *-im* ili sufiks *-i-* i nastavak (oblikotvorni morfem) *-m*?
- Naziv *nastavak* pojavljuje se u dvama podjelama:
  - **1) u podjeli promjenjivih riječi na osnovu i nastavak, kakvu nalazimo u većini gramatika hrvatskoga jezika te se najčešće upotrebljava u poučavanju jezika**
  - 2) kao vrsta morfema, kad označuje fleksijski morfem, a u istome značenju u uporabi se susreće više sinonimnih naziva.

OBLIČNI/OBLIKOTVORNI/ GRAMATIČKI/FLEKSIJSKI MORFEM

- jednoznačni (za razliku od *nastavka*):
oblični/***oblikotvorni***/*fleksijski morfem*
- terminološko načelo davanja prednosti domaćemu nazivu
- stanje u korpusu i gramatikama:

	morfem		osnova	
	oblični	oblikotvorni	oblična	oblikotvorna
<i>Jezikoslovni korpus</i>	3	23	9	1
Težak i Babić 2000.	(oblični nastavak)			
Babić 2002.	+			
Barić i dr. 2005.	+		+	
Babić i dr. 2007.		+		
Silić i Pranjković 2007.		+		+

TVORBENI/RJEČOTVORNI/ DERIVACIJSKI MORFEM

- domaći nazivi **tvorbeni**/rječotvorni morfem i internacionalizam *fleksijski*
- stanje u korpusu i gramatikama:

	morfem		osnova	
	tvorbeni	rječotvorni	tvorbena	rječotvorna
Jezikoslovni korpus	128	1	148	4
Težak i Babić 2000.	(tvorbeni nastavak)			
Babić 2002.	+			
Barić i dr. 2005.	+		+	
Babić i dr. 2007.	+	+		
Silić i Pranjković 2007.		+		+
Hudeček i Mihaljević 2019.			+	

OBRADA U JENI

- Morfemi se prema značenju dijele na **korijen** i **funkcionalne morfeme**.
- Funkcionalni morfemi dijele se prema funkciji na **tvorbene** i **oblikotvorne**.
- **gramatički morfem**: dopušteni naziv za oblikotvorni morfem
leksički morfem: morfem koji ima leksičko značenje (korijen, afiksoidi / vezani leksički morfemi)
- **nastavak**: dio riječi u podjeli promjenjive riječi na osnovu i nastavak, nije nužno morfem
- nazivi za **afikse** i **afiksoide** obrađeni su iz perspektive tvorbe riječi, tako da im je nadređeni pojam **tvorbena jedinica**, a ne **morfem**; njihova uporaba u smislu morfema objašnjena je u obliku napomene.

NAZIV	DEFINICIJA	SINONIMNI NAZIVI	PODREĐENI NAZIVI / SUPROTNICE
morfem	najmanja jedinica izraza koja ima značenje		<u>podređeni</u> : funkcionalni morfem; korijen
tvorbeni morfem	funkcionalni morfem koji se dodaje osnovi kako bi se dobile tvorenice	<u>dopušteni</u> : rječotvorni, derivacijski <u>nepreporučeni</u> : derivativni	<u>suprotni</u> : oblikotvorni morfem
oblikotvorni morfem	funkcionalni morfem koji se dodaje osnovi kako bi se dobio oblik promjenjive riječi	<u>dopušteni</u> : fleksijski morfem, gramatički morfem; oblični morfem <u>nepreporučeni</u> : flektivni morfem; nastavak	<u>suprotni</u> : tvorbeni morfem

NAZIV	DEFINICIJA	SINONIMNI NAZIVI	PODREĐENI NAZIVI / SUPROTNICE
afiks	tvorbena jedinica koja dolazi ispred ili iza tvorbene osnove ili se u nju umeće		<u>podređeni</u> : infiks; prefiks; spojnik; sufiks <u>suprotni</u> : tvorbena osnova
sufiks	tvorbena jedinica koja se nalazi iza tvorbene osnove	<u>dopušteni</u> : dometak	<u>podređeni</u> : antroponimijski sufiks; mocijski sufiks; nulti sufiks; toponimijski sufiks
<p>Napomena: Sufiks kao tvorbena jedinica može se sastojati od jednoga morfema (npr. <i>-a</i> u <i>kuma</i>) ili od više njih, kao što je to kod promjenjivih riječi, u čijim se sufiksima može razlikovati tvorbena i oblikotvorna morfem (npr. <i>-ic-a</i> u <i>pjevačica</i>). Tvorbena morfem koji se nalazi iza korijena katkad se također naziva sufiksom.</p>			

NAZIV	DEFINICIJA	SINONIMNI NAZIVI	PODREĐENI NAZIVI / SUPROTNICE
osnova	dio riječi na koji se dodaju jezične jedinice za tvorbu riječi ili tvorbu oblika riječi		<u>podređeni</u> : infinitivna osnova; jotirana osnova; oblikotvorna osnova; palatalizirana osnova; prezentska osnova; sibilizirana osnova; tvorbena osnova
nastavak	dio riječi koji se nalazi iza oblikotvorne osnove i služi za tvorbu oblika riječi		<u>suprotni</u> : oblikotvorna osnova

HVALA NA POZORNOSTI!